

Csendőrök, rongyosok

(2. rész)

Történeti áttekintés a vészterhes időkről

A '30-as évek derekán komoly kül- és belpolitikai változások módosították számos európai állam törekvéseit, figyelmen kívül hagyva az első világháborúban nyertes nagyhatalmak akaratát. A magyarázat az volt, hogy „Minden baj legfőbb oka az elhibázott békeszerződésekben keresendő!” A magyar kormány érdeklődve latolgatta a náci hatalomra jutását követő események várható hatását. Láta, hogy fegyverkeznek a németek, szétverik a baloldali pártokat, Japánnal egyidejűleg kilépnek a Nemzetek Szövetsége világszervezetéből, később az olaszokkal karöltve fasiszta népfrontba tömörülve támogatják a diktatórikus fordulattal próbálkozó lett, észt, görög és 1936 elejétől a francoista spanyol erőket. Amerika messze van, az angolok a „békéltetők” kényelmes (szovjetellenes) szerepét tanulgatják, a franciák nem akarnak kockáztatni, a kisantanthoz tartozó románok és jugoszlávok Hitler kegyeit keresik, tehát nem jelentett komolyabb meglepetést, hogy az 1938. szeptember 29-én, Münchenben kötött egyezmény értelmében szétarabolták Csehszlovákiát. Ebben részt vett Magyarország is, de a Felvidék, illetve Kárpátalja megszállása, visszacsatolása nem ment simán, sőt...

Háború nélküli „győzelmek”?!

A trianoni döntések borzalmai közé nem csupán a határok durva módosítása, a termőföldek, erdők, bányák elvétele tartozott. Szigorú korlátok közé szorították a honvédelemmel kapcsolatos lehetőségeket is. Magyarországon tíz évig csak zsoldoshadsereget tarthattak, tiltották a sorozást, a mozgósítást, nem képezhettek személyi, műszaki tartalékokat, azt akarták, hogy a

nemzet külső ellenséggel szemben védtelen legyen. Persze az 1920. június 4-én aláírt okmány elsősorban nem a katonaság létszámát korlátozta, miszerint a 35 ezer fős seregben mennyi lehet a tiszt (1750), hányan kaphatnak csont- és ezüstcsillagos sarzsit (2333), inkább a későbbi esztendőben várható fejlesztést gáncsolták sikeresen. Ezért kellett átfogalmazni a harcászati és működési szabályzatokat, gondosan ügyelve a „lólábak” takargatására.

A csendőrök kiképzésekor az újoncot felkészítették arra, „... hogy a hadrakelt

hadsereg körletében katonai és politikai vonatkozásban megtegye és végrehajtsa a rendfenntartó intézkedéseket, amelyeket a hadművelet értéke, a hadrakelt sereg rendje és biztonsága megkíván.”

Am minden kezdet nehéz, különösen, ha az elmélethez nem társultak gyakorlati tapasztalatok. Nehezen tisztázódtak az alá-, fölé- és mellérendeltségi viszonyok. Halaszthatatlanul sürgős lett a fegyverkezési egyenjogúság megvalósítása, de a honvédelmi tárca nem rendelkezett a korszerűtlenség felszámolásához szükséges összeggel, míg a belügyminiszter a honi vidéki és városi lakossági elégedetlenségek veszélyeiről beszélve nem akart csatlakozni a 20 éves revíziós álmom, a „Nem, nem, soha!” és a „Mindent vissza!” tábornokaihoz. Cselekedni viszont kellett, mert a versailles-i tákalmány összeomlásakor gyors szürettel akarták begyűjteni mindazt, amit lehetett, ugyanakkor a felbomló Csehszlovákia határain túlra nem küldhettek rosszul felszerelt, gyakorlatlan, csak a saját erejére támaszkodni kényszerülő alakulatokat, hiszen katonai segítséget senki szövetségestől nem kérhettek. A németek, tapasztalva az angolok és franciák érdektelenségét, Olaszországgal társulva döntöttek 12 ezer 400 négyzetkilométer és 1 millió 100 ezer (többségében magyar lakos) sorsáról, de később ezért is súlyos engedményekkel fizetett a kormány.

Hosszasan lehetne vitatkozni bő két emberöltőnyi idő tovaszaladtával azon, hogy megérte vagy sem a kockázatok özönének vállalása, hiszen a Felvidék részbeni visszacsatolása, dacára a nyersanyagkincseknek, Kárpátalja, vagyis a lengyelekkel való közös határ nélkül messze nem elégitette ki az uralkodó köröket. Az olasz külügyminiszter 1938. november 11-én figyelmeztette Imrédy ró-

mai követet, hogy Berlin – egyelőre – német „tulajdonnak” tekinti Beregszászt és környékét, de ezzel már nem vehették elejét az 1938 tavaszán létrehozott titkos szabadcsapat, a Rongyos Gárda alegységei bevetésének. A hozzávetőlegesen 9 ezer főt önkéntesekből, illetve a Lajtabán-ságban tapasztalatokat szerzett és később tényleges szolgálatot teljesítőkből válogatták ki, mint diverziós tevékenységre kiképzetteket (részben vasárnapi sporttevékenységnek álcázva), hogy kisebb rajokba tömörülve semmisítsék meg a cseh kiserődrendszert.

A bevonultak leszámoltak életükkel, a lehető dicsőséggel, mert maguktól vállalták az embertelen hajszát, a rájuk váró nélkülözéseket. Minden utánpótlás és kellő fegyverzet nélkül vágtak neki az úttalan hegyeknek, erdőknek. Honfitársaink egy része örömmel fogadta a településekre merészkedett csapatokat, de az élalmen kívül mást nem adhattak, legfőljobb tájékoztatást a jócskán túlerőben lévő cseh őrségek mozgásáról. Főleg Mosonmagyaróvár, Komárom, Esztergom, Szécsény, Bánréve, Rét-ság, Salgótarján, Gönc, Sátoraljaújhely térségében mozogtak, hidegvérrel összecsapva a szélrózsa valamennyi irányából őket üldözőkkel, és tényleg rettenthetlenül kísértették az Istent. Hullottak mellőlük a bajtársak, némely sebesültek a fogságba kerülés helyett az öngyilkosságot választották, ám az élők szakítottak időt az elhunytak búcsúztatására. Följegyezték krónikájukban, hogy golyózáporban is megásták sírjukat, ahová a szanki szokás szerint, ősturáni módon szív felett kulcsolt kezekkel fektették kelet felé nézve a tűzvonalba odaveszetteket.

A kormány kevesellte az efféle sikereket, az anyaországgal való egyesítés területeinek nagyságát és azt, hogy Kárpátalja megszerzése számos akadályba ütközött. A

Rongyos Gárda 11 zászlóalját visszarendelték a Felvidékről, látszólag leszerelték a kimerült szabadcsapatokat, de Héjjas Iván, az 1919-1921-es ún. fehérkülönítményesek parancsnoka, a Magyar Fajvédők Országos Egyesülete vezetője fölbukkanásával ismét csatasorba rendeződtek a pihenni képtelenek. Elindultak a hágók felé, remélve, hogy az időközben *Andrij Brody* teremtette autonóm tartománnyal véráldozatok nélkül csinosíthatják a trianoni határokat, ám a titkos tervekről tudomást szerezve a csehek elmozdították székéből az alkura hajlandót. Helyére *Avgusztin Volosin* személyében találtak szerintük alkalmas politikust, azonban melléfogtak, hiszen ő a németektől kapták a lehetőséget az önálló ukrán állam megteremtéséhez. A náci vezető körökben pontosan ismerték a közeli terveket, és kiszámíthatatlan taktikázásaikkal csupán azt akarták érzékeltetni, hogy beleegyezésük nélkül a magyaroknak nincs hivatalos bevonulás, szabadcsapatai ellen akár a román reguláris katonai erők is bevetethők, amit meg is tettek 1938. november 21-én este a nagyszöllősi ütközetnél. A rongyosok hiába csodálkoztak, sorra kimaradtak a diplomáciai alkudozásokból, december elején újból szélnek eresztették őket, de Kárpátalja tényleges visszacsatolásáig, 1939 márciusáig bizonyos feladatok végzésére (Munkács védelme január 6-án) maradhattak. Jövőjükről mások döntöttek – nélkülük! –, szándékosan takargatva veszteségeiket (52 halott, 380 fogoly), a sehol nyilván nem tartott sebesülteket. Idézzünk a Rongyos Gárda című könyv befejezéséből.

„*Fejfát ácsoltak a nemzet számára és a jó szándékú teoretikusok az ezeréves dicsőséges múlt babérleveleiből megkezdték a halotti koszorú fonását. S az Alföld közepén – szinte a nemzet kebléből – felszakadt egy mély, hörgő kiáltás: élni akarunk! Kiáltás volt, amely el sem hangzott,*

és mégis ott csengett ezernyi elcsigázott, félig hontalan, félig hajléktalan s nem kis részben kilátástalan jövőjű magyar fülében. Héjjas Ivánon kívül nem hívta senki, nem küldte őket a hatalom. S mégis mentek, hajtotta őket az ősök példája, a jelen szégyene. Ha valaha a semmiből alakult súlyt és erőt jelentő alakulat, úgy a Rongyos Gárda igazán a semmiből alakult. Vállalták a felelőtlenség, a felforgatás, a kalandorság vádját évtizedeken át ...

Mikor féllábra állították az európai diplomáciát és önfeláldozó harcaik során megmentették magyarnak Sopront, s Nyugat-Magyarország egy kis részét, úgy eltűnt a Rongyos a nyilvánosság színteréről, mintha nem is az ország egy csücskét sikerült volna megmentenie, hanem valami nagyon szégyenletes dolgot művelt volna. Aztán... eltelt tizenhét esztendő, az ifjú szilajon harcoló felkelő sereg még életben lévő tagjai összes halántékkal járták a sűrke hétköznapi göröngyös útjait: akik nem hajoltak semmiféle akarat előtt, azokat közben erősen meggörnyesztette az Élet. De amikor arról lett szó, hogy lehetőség nyílik az ezeréves Magyarország egy kis darabjának visszaszerzésére, az a ki nem mondott hívó szó újra felcsendült a fülekben s a tizenhét év alatt egyszer sem találkozott régi bajtársak, a tisztcsaládapává öregült Rongyos felkelők egy szép napon a »kerítésen túl« újra egymás nyakába borultak és seğıtséget vittek a cseh és ukrán bandákkal viaskodó, hazavágyó testvéreiknek.”

HOGYAN TOVÁBB?!

Európában az 1938-1939-ben bekövetkezett területi változások számos gondot vetettek fel, mert hiába hangoztatták a budapesti Parlamentben, hogy a honvéde-

lemről szóló törvényjavaslat tárgyalásakor az ellenzéki pártok kerüljék a heves tiltakozásokat. Az úgynevezett rendeleti kormányzás lehetővé tette, hogy háborús veszély esetén életbe léphet a „kivételes hatalom” gyakorlása. Megszavazták a levente-, valamint a hadkötelezettséget, a honvédelmi, illetve a légoltalmi szolgálatot, ám lassan haladt a visszacsatolt területek közigazgatásának szervezése. Csak katonákkal nem lehetett az egyre nagybodó tartományokban rendet tartani, hiszen a soknyelvű falvakban, városokban nem mindenki rokonszenvezett az új helyzettel, továbbá Kárpátalja törvényes birtokbavételével közös mezsgyét húztak a Szovjetunióval. Az ukránok sem nyugodtak, összecsapásokat kezdeményeztek, de a nacionalista Szics-gárdisták nem kaptak segítséget Berlintől. A második bécsi döntéssel, 1940. augusztus 30-át követően Észak-Erdély sorsa is eldőlt, és ezzel még szorosabbra kötődött a kapcsolat Németországgal, teljesítették a kéréseket, javaslatokat, hiszen még hátra voltak a délvidéki óhajok. Az 1941. március 27-ei belgrádi puccs szerződéshez kényyszerítette Teleki Pált, mert személyes felelősséget érzett az 1939. december 12-én aláírt állandó béke és örök barátsági szerződés betartásáért. Pár hónappal később azonban tapasztalhatta, hogy sem Berlinben, sem Rómában nem lelkesedtek túlságosan a revíziós lehetőségek halogatásáért, hiszen ezzel akadályozták a németek balkáni jelenlétét, ahonnan ügyelhetek arra is, hogy a Nyugat felé egyetlen „nyitott ablak” lehetőségével se számolhassanak az egyelőre semlegesen viselkedő magyarok.

Nem is tehettek mást: a honvédek fölkészítése nem terjedt ki az igazoltatásokra, a partizánok elleni nyomozásokra, a jogos fegyverhasználat szabályaira, a köz-

veszélyes foglyok, közhivatalok, katonai épületek őrzésére, a szökevények erélyes üldözésére. Mindezekhez viszont gyarapítani kellett a létszámot, az őrsöket: 1922-től 1938-ig hét, római számmal jelölt kerület működött, de a visszacsatolásokat követően három új központot hoztak létre kisebb-nagyobb állomáshelyek megnyitásával. Kassán a VIII., Kolozsvárott a IX., Marosvásárhelyt a X. csendőrparancsnokság teljesített szolgálatot kihelyezett őrsökkel (a Felvidéken Ungváron, Beregszászon, Máramaroszigeten) és utána Erdélyben, Kolozsvárhoz csatolva négy helyütt (Nagyvárad, Szatmárnémeti, Dés, Zilah), míg Máramaroshely irányításával szintén négy településen (Beszterce, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székelykeresztúr) helyeztek el kakastollásokat. A volt Jugoszláviában (Zombor, Újvidék), majd 1942-től a felvidéki Galánta lett az elsősorban karhatalmi feladatokat teljesítő „harcállása”, olykor kiegészülve a szükség szerint alkalmazott tábori csendőrséggel, akik arról voltak híresek, hogy gyakran tértek vissza békebeosztásukba, majd (1941 őszétől) feltöltötték a gyorsan bevethető szakaszokat.

Különleges, a szabályzatokban nem rögzített, a megszokottól eltérő feladatok teljesítésekor is „foglalkoztatták” őket, például Horthy Miklós kormányzó nagyváradi bevonulásának és az ünnepélyek zavartalanságának biztosítására. 1941 nyaratól pedig a megszállt Szovjetunió területein a honvédség tekintélyét aláásó cselekedetek „kivédésére”, a Don felé vezető utak biztosítására, az egyénként közlekedő katonák irányítására, testi-lelki gondozására, ellátására, a német kórházakba került sebesültek ügyeinek intézésére. Feladatuk akadt jócskán, hiszen az 1941. június 27-én, a kassai légitámadás megtorlására vezényelt honvédségből az első hullámmal

40 ezer fős csapat indult Szombathelyi Ferenc vezérezreides parancsnokságával a kárpátaljai Körösmező térségéből, Kolomeirányába a Dnyeszter folyóhoz, amit július 5-7-én ért el a két motorizált, az egy lovasdandár és a tíz hegyivadász zászlóalj. Az első hetekben alig akadt tennivalója a tábori csendőrségnek, hiszen a Vörös Hadsereg visszavonulása közben a katonák nem vívtak komolyabb ütközeteket, csupán a fáradság jelei mutatkoztak a huszároknál, valamint a kerékpáros alakulatoknál, de már előrevetült annak árnyéka, hogy „...ez nem bácskai bevonulás, hanem a hadtörténelem legkeményebb háborúja”! A gyors győzelem terve csődbe került, az ország közelítésben bajok mutatkoztak, főként a hús- és zsírellátás terén, nem lehetett turkálni a lábbelik gyöngülő választékában, mindezek dacára sokasodott a háborút igénylők száma. Az október 10-én életbe lépett harmadik zsidótörvény (1941. XV. tc.) megfogalmazta a fajvédelmi rendelkezéseket és a „civilizáció védelme” jogalapot teremtett a kommunisták, a „baloldali elemek” internálására, ám a munkások kerültek a sztrájkokat, elvetettek minden olyan cselekedetet, amely akadályozná a hadigépezet olajozott működését.

A propaganda is jól működött, az ország lakossága fontosnak vélte az „erős kezű”, bátor karhatalmi alakulatok ténykedését, mert a rendezetlenül visszavonulók gyengítették a civil lakosság hitét a győzelemben. A honvédség parancsnokai elrendelték: „Minden menetelő csoport végén tábori csendőrrjárőr legyen beosztva, amely bárminő kilépést akadályozzon meg!” A vezérkar illetékes vezetői nem örültek különösebben a németek beavatkozásainak, ám példaértékűnek tartották szigorúságukat, szerveztségüket, az egyenruha, a jelvény, a fegy-

verzet előírás szerinti használatát. A magyarok általában „ad hoc” módosították a szolgálati szabályzatot, követve a váltakozó lehetőségeket, hisz kevés anyagi támogatást kaptak, előfordult, hogy nem volt pisztoly, szurony, az időjárásnak megfelelő ruházat, ám nagy jelentőséget tulajdonítottak a tollas kis sapkáknak, rohamszíjaknak, csizmáknak, bakancsoknak, köpenyeknek, míg a hadművelleti területre irányítottak sem rendelkeztek valamennyien sorozatlövő gépfegyverrel.

Azt vélhetnők, hogy kiszolgáltatottságukra válaszul csak tessék-lássék járőröztek, gyűjtögettek az elhagyott javakból, kifosztották a felügyeletükre bízott munkaszolgálatosokat, de nem: ha kellett, hősiezen vettek részt a közelharcokban, a voronyezsi katasztrófa embervesztéseiből létszámukhoz képest aránytalanul nagy százalékban adóztak hazájukért, a visszacsatolt területekért. Folyamatában vizsgálva az eseményeket, előbb-utóbb kikerülhetetlen annak felelevenítése, hogy a keleti hadművelleti területeken csak végső esetekben ítétek golyó általi halálra katonákat, mert tapasztalataik szerint a kivégzések sorozatával sem akadályozhatták meg a hadsereg felbomlását, de ... a németek feljelentéseit nem hagyhatták figyelmen kívül a címzettek, nevezetesen: „A tábori csendőrökből kevesen állnak a helyzet magaslatán ... nincs tekintélyük... az idősebb korosztályúak idő előtt kidőlnek a nehéz szolgálatban!” Nem szükségeltett komolyabb töprengés a panaszok lényegének kihámozásához, hogy nincsenek kibúvók, a szövetségesek követelése nem légbőlkapottak, azért szükséges mielőbb kijátszhatatlan parancsban pontosítani a feladatokat. Idézünk Szakály Sándor 1999-ben megjelent *Volt-e alter-*

natíva? című kötetének egyik tanulmányából.

„A hadsereg parancsnoksága, látva a hadsereg nagymérvű bomlását, a legkeményebb rendszabályokhoz, így a felkoccoláshoz folyamodott. Ezt vitéz Jány Gusztáv vezérezredes, hadseregparancsnok hírhedtté vált 1943. január 24-i hadseregparancsa rendelte el az ellenszögülőkkel szemben. Ennek a parancsnak a 8. pontja, a rendteremtés értelmében tábori csendőrosztagok felállításáról intézkedett: Minden ép. a legkeményebb emberekből állítson össze mielőbb 1-1 táb. cső. osztagot, kiket karszalaggal, rajta 'cső' felírással és igazolvánnyal kell ellátni. Ezek feladata a feltétlen rend és a parancsok teljesítésének kierőszoakolása. A meglévő és a parancs alapján felállított tábori csendőrosztagok kevésnek bizonyultak a hadsereg bomlásának megakadályozásához, ezért a különböző seregest-parancsnokságok karhatalmi feladatok felállítását rendelték el. A VII. hadtest parancsnoksága a 108. hadtápszázad és a 103. rocsó század megmaradt állományából, valamint egy huszonegy fős tisztisza-kaszából karhatalmi századot szervezett, Szigethy csendőrfőhadnagy parancsnoksága alatt. A század feladata, a hiányzó tábori és csapatcsendőrök feladatának átvétele, jelen esetben a rendfenntartás, a visszaözönlők felfogása volt.

Ugyanezeket a feladatokat kellett megoldania a különböző helységekbén létrehozott állomásparancsnokságoknak is. Lóskay Ferenc ezredes, aki mint írta, 'szívből megutálta a magyar bakát', Nowy Oskol állomásparancsnokaként a következő intézkedéseket foganatosította: '... először törzset alakítottam magamnak az ottani hadtápszlj. tisztijeiből, aztán a rendelkezésemre bocsátott 30 csendőrt 100 főre kiegészítettem, végül felállítottam

egy 25 főnyi tisztisza-kaszat.' Az így megszervezett száz főnyi csendőrcsoport feladata a csellengő emberek összefogdosása, a rend és biztonság helyreállítása, valamint a partizánok elleni harc volt. Lóskay ezredes, hogy parancsainak megfeleelő nyomatókat adjon, egy négyfőnyi, csendőrökből álló kivégzőrszleget is összeállított, amely szűkebb törzséhez tartozott és állandóan kísérte azt. Hasonló intézkedéseket foganatosított Martsa Sándor ezredes, a 47. gyalogezred parancsnoka is, de az erélyes fellépések ellenére sem értek el komolyabb sikereket."

Birói ítélet nélkül

A már néhányszor említett, revíziós politikaként napirenden lévő viták azért erősödtek a '30-as évek utolsó harmadában, mert érezték a pártvezetők, a tágabb látókörű értelmiségiek, különösen a történések, írók jelesembjei, hogy a szomszédos államokban kisebbségi sorsra jutott magyarság megszenvedni a nemzetiségiek elsovrasztására törekvő intézkedéseket. A beolvasztás módszerei közé tartozott az iskolarendszer átszervezése az anyanyelvi oktatás rovására, az önkormányzatok hatáskörének csökkentése, az „államalkotó népekhez” nem tartozók súlyos adókkal terhelése, a magyar feliratok, helységevek, emlékművek kicserélése, a gyér nemzetiségi sajtótermékek túlzó cenzurázása. A túlnyomó többséget képviselő parasztságnak, nagyobb termetterületekkel, erdőekkel rendelkező arisztokratáknak különösen sérelmes volt, hogy a Csehszlovákiában, Romániában, Jugoszláviában folyamatosan végrehajtott földreformokkal kisemmizték őket, hiszen „Az ezeréves igazságtalanságok helyrehozásához...!” ez is hozzátartozott. Felvidéken viszony-

lag engedékenyebbek lévén, rájuk is kiterjesztették a szociális juttatásokat, a munkanélküli-segélyt, a társadalombiztosítást, de ebben a polgári demokráciában is megbízhatatlannak tekintették a nemzetiségieket.

Részben ezzel magyarázható, hogy Beneš 1938 nyarán okkal reménykedett az engedményekben, az erőszakról való lemondásban, és a fegyverkezési egyenjogúság elismerésével formailag rábólintottak Budapesten az augusztus 20-án, Bledben kötött szerződés betartására, ám a katonai erőt Németország képviselte, mint nagyhatalom. Ebből következett érvelésük is, miszerint lépésük azt jelenti, hogy Horthyék nem erőltetik az elcsatolt terület megszállását, vagy ha mégis: „*Aki az asztalnál akar ülni, annak legalább a főzésben kell segíteni!*”, közölte Hitler a miniszterelnök *Imrédyvel*. Ám a katonai közreműködés vállalásától óvakodott mind a külügyi, mind a honvédelmi tárca vezetője, felkészületlenségre hivatkozva, de erről a nyilvánosság előtt hallgattak, hiszen elképzelésük sem volt a várható következményekről. Kapóra jött a *Rongyos Gárda* szervezése, bevethetősége, mert vész helyzetben letagadhatják a diplomáciailag kellemetlen részeket. A csendőrség létszáma körülbelül tizenkétezer fő lehetett (ez a II. világháború végéig 14 ezerre gyarapodott), és a BM-HM kettős felügyelete alá tartozva a határon belüli igazságügyi rendészeti, karhatalmi feladatok teljesítésére kaphattak 1938-ig parancsot. Előljáráik nem is gondoltak arra, hogy külhoni feladatokra vezényelhetik a zászlóaljkat, de gyorsan megtapasztálták: milyen is az élet a birtokba vett négyzetkilométereken! Szlovákia, majd Kárpátalja lehetőséget adott az intézkedések gyakorlására, a kulisszák mögött szerveződő partizánalakulatok táma-

dásainak leverésére, a fegyveres összecsapások győzedelmes befejezésére.

Romániával más volt a helyzet, mert ugyan a magyar parlamentben nem mondtak le a területi követelésről, ám tekintettel Londonra és Párizsra, hivatalosan tagadták az agresszív szándékot, csak hogy ez újabb problémák forrása lett, hiszen a Wehrmacht kérelmezte az átvonulás engedélyezését. Teleki Pál megértette, hogy harapófogóba került: elutasítva a németek óhaját, kétségessé válhat Erdély sorsa, más oldalról nézve viszont veszélybe kerülhet az ország addigi semlegessége, és a Nyugat végképp elhidegülhet a kormánytól. A Szovjetunió 1940. június 26-án határozatban követelte Bessarábia és Észak-Bukovina átadását, de ezzel párhuzamosan a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács, mozgósítva a hadsereget, eldöntötte, hogy követelik Bukaresttől a területi igények teljesítését. Berlinben üdvözölték a délkeleti irányba tartó szabad közlekedés lehetőségét, ám nem helyeselték a katonai beavatkozás latolgatását. Azt viszont elismerték, hogy a magyarországi vasútvonalak igénybevételéért fizetniük kell. Többszöri háromoldalú tárgyalások eredményeként 1940. augusztus 30-án írták alá a bécsi Belvedere kastélyban az észak-erdélyi és székelyföldi 43 ezer négyzetkilométer átadását 2,5 millió lakkal, közöttük egymillió románval.

Ámyék is vetült az örömrre, mert a bevonulás előtt fenekedtek a november 20-ig fennálló katonai közigazgatáskor fellépő nemzetiségellenes csoportok hangadóira, sőt Teleki attól is tartott, hogy a birtokaiktól megfosztott régi földesurak, önkényesen teszik kezüket elkobzott javaikra, zavart keltve a rendezési tervben. A „köznép” azonban boldogan nézte a „*cicázó szép csendőrtollak*” daliásait, örömmel vett részt a „nemzethűség” iga-

zoló eljárásokon, kivéve a kommunistákat, baloldaliakat, behódolókat, nevetvallást cserélőket. Egyébként a németek védelmét élvező szlovák bábállam, illetve az *Antonescu* vezette Románia élesen ellenséges viszonya Magyarországhoz komolyan veszélyeztette a hivatalos kapcsolatokat, de nézeteltérésekre, embervesztéseket követelő harcokra nem került sor. Más lett a helyzet Jugoszláviában a katonai puccsot követően, hiszen Teleki végzetes döntése után pár nappal a részlegesen mozgósított csapatok a németek oldalán 1941. április 11-től bevonultak Bácskába, ahol virágcsokros üdvözlések, lelkes rivalgások közben orvlövészek áldozatául esett 14 katona és csendőr.

A belügyi, a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök engedélyt adott tisztogató műveletekre, de meglepődve tapasztalták, hogy a reguláris alakulatok ellenállás nélkül kivonultak, ám Zomboron például április 14-én a padlásokon elbújt fiatal csetnik gerillák a sötétség kezdetekor lötték a járőröző egyenruhásokat, és ezzel okot adtak a statáriális intézkedésekre. Az 1918. október 31. óta odateleptített szerbeket az őslakosság gyűlölte, mert kiszípolyozták a vidéket, de félték is tőlük, hiszen gyorsan megtorolták sérelmeiket. Ezt a szokásukat ismerve a hadműveletben részt vevő csapatok tiszta lelkiismerettel, hogy nem „idegen területeket” hódítanak, nem „rablőháborút” folytatnak, védelmükbe vették a Délvidéken élő félmillió magyart, és az anarchia megelőzése érdekében falakra ragasztott hirdetésekkel figyelmeztették a gyanúsán viselkedőket, mert viszonylagos nyugalmat akartak teremteni.

A honvédekkel érkező katonai közigazgatáshoz beosztott csendőryomozók sikeresen vették tucátjával őrizetbe a búza- és kenderkazlak gyűjtogatóit, a telefonve-

zetékek elvágóit, a vasútvonalakat robantgató merénylőket, a Zablyától keletre lévő tanyákon bújdosó partizánokat, de mind többen lettek áldozatai, súlyos sebesültjei a tűzharcoknak. Nehezítette a helyzetet, hogy az egymás nyomába érkező honvéd-csendőr karhatalmak összekeveredtek, törvényes intézkedéseikről a valós helyzetet elferdítő, sopánkodó jelentéseket küldtek némelyek a felső vezetésnek, nem törődve a hadviselés érdekeit súlyosan sértő cselekedetekkel. A Vkf. 2. osztálya D. alcsoportját *Németh Ferenc* és *Fóthy Ferenc* csendőr alezredek irányították Szabadka, Zombor, Topolya, Újvidék lakókörzetében: az elfogottakból 1942. január 1-jéig száz főt végeztetett ki a bíróság, valamint több ezer évi ösztüntetést szabtak ki a főleg kommunistákból terroristává váltaként. A Duna-Tisza szögletében (Óbecse, Zsablya, Csurog, Sajkásvidék) akadtak még felderítetlen területek, ahová rendszeresen szivárogtak át Bánátból partizánok, hogy a harcos kedvű helybéliekkel január 6-án Szent-Bertalan éjszakát rendezve kiirtsák a kezükre került magyar, német lakosságot. Az ellenőrzést végrehajtók kelő elővigyázatosság, felderítés nélkül akarták bekeríteni a csoportot, ám az összeadás balul végződött. Sajnos, a tényeket ellenőrző karhatalom vezetői rendkívül veszélyesnek minősítették a helyzetet, és engedélyt kértek a tömeges felelősségre vonásra. *Cseres Tibor*, a hazai és a nyugati magyarság köreiben nagy vihart kavart *Hiddeg napok* című könyvében (film is készült a dokumentumokból, hogy nem lehet egyértelműen a vértelenk özönét is áldozattá tévő kegyetlenkedést megtorlásnak tekinteni, de fölmentést nem kaphattak a perbefogottak. Idézünk:

„A hadbíró nyomozó eljárás szerint 1942. január 4-8. között Zsablyán 653,

Csurogon 869, Óbecsén 168, Temerinben 47, január 9-14. között Mozsoron 195, Tündéresen 32, Dunagárdolyban 74, január 21., 22. és 23-án Újvidéken 879 ember veszítette életét. Mindössze 3309 polgári egyént, köztük 147 gyermeket és 299 elaggot férfit vagy nőt öltek meg.

E cselekmények miatt a vádlottakat a Vkf. bírósága az 1930. III. 59. 1. bekezdésének 1. pontjába ütköző hűtlenség bűntette címén helyezte vád alá. A vádlottak a hűtlenséget azáltal követték el, hogy 'az események' rovatában ismertetett módon a vezetésükre bízott karhatalmi erőket – a magyar honvédség és csendőrség hagyományos jó hírének csorbításával – törvényes rendeltetésüktől elvonták. Sőt, az állam céljával ellenkező módon használták fel. A keletkezett jogsérelmeket nem vizsgálták ki. A tettesek felelősségre vonását szándékosan elmulasztották. A Délvidéken foganatosított karhatalmi műveletek alatt szolgálati kötelességüket megszegték. Alárendeltjeiket bűncselekmények elkövetésére buzdították. Ezáltal okozói lettek annak, hogy a karhatalmi tisztogatás vérengzéssé, kegyetlenkedéssé és fosztogatássá fajult. Ezzel a magyar állam fegyveres erejének szándékosan súlyos hátrányt okoztak."

Tények, következmények

Miért kerülhetett sor az 1942. áprilisában Babos József hadbíró vezetésével létrehozott különleges bizottság vizsgálataira, miféle érdekek játszhattak közre abban, hogy felelősöket keressenek, találjanak? Máiig sincs cáfolhatatlan bizonyítéka Bajcsy-Zsilinszky Endre kizárólagos „érdemeinek”, bár 1941. decemberében Bárdossy segítségét kérte a „meggyötört bácskai nép védelmében”, majd 1942. január

12-én kelt levelében meghallgatást kért a miniszterelnöktől, aki nyugtatgatta: azonnal intézkedik, telefonál. Ekkor azonban már javában zajlottak a kivégzések, de komolyabb lépésekre nem került sor, főleg azért, mert Horthy védelmezni akarta a hadsereg törzstiszteinek, tábormokainak magatartását. A jóval később vádlottak padjára került 15 tisztből 12 csendőr volt: két ezredes, két alezredes, hét százados és egy főhadnagy, közülük négyen valamilyen doktorátussal rendelkeztek.

A nyomozás akadozva haladt, ezért Bajcsy 1942. december 2-án ismét sürgette az ügy tisztázását, de a képviselők közül sokan, a Délvidékről delegált 26 honatyá (19 magyar, 3 német, 2 bunyevác és szerb) bő négyötöde is tomboló tiltakozással fogadta az interpellációt. Különösen a MÉP (Magyar Élet Pártja) tagjai emlékeztettek a múltbéli kegyetlenkedésekre, hogy a történelmi évszázadok során mennyiszer hálátlankodtak a nekik védelmet, földet, vallási függetlenséget adó királyokkal szemben, és az osztrák udvartól kapott kiváltságokért cserében részt vettek a nemesi mozgalmak letérésében, elárulták Kossuth forradalmát. A Monarchia összeomlását követően maguknak követelték azt a Bácskát, ahol 1920-ban a lakosság 40,5 százaléka magyar, a németajkúaké pedig 29,7 százaléka, de saját népük érdekeire hivatkozva erőszakosan végrehajtott egyoldalú határmódosítással 10 ezer katasztrális holdnyi területet csatoltak még önhatalmúlag a sajátjukhoz. Bajcsy-Zsilinszky azt is figyelmen kívül hagyta, hogy a Szovjetunióban 1942. május 30-án létrejött a partizánmozgalom központi vezérkara és a vajdasági kommunisták június elején kézhez kapták a „Lenin-levél” útmutatásait a szabotázsokról, felforgató kezdeményezésekről, a távbeszélő és villamos vezetékek rongálásáról, fegyverek szerzéséről.

A vezérkari főnök azonnali rögtönbíráskodást rendelt el. Tudomásukra jutottak a csendőrök, katonák, a magyar és német polgári lakosság teljes kiirtásának tervei, tehát nem indokolta semmi, hogy véget vessenek a nyomozásoknak, a gyanúsítottak fogva tartásának, az akár halállal végződő felelősségre vonásnak. A második világháború vége felé és utána jócskán törlesztettek Tito „legényei”: jeleskedtek a középkori kínzásokban, de nem elégedtek meg a tömegsírokkal, menekülniük kellett a 25 bácskai faluba telepített bukovinai székelyeknek: veszteségeikről nincs pontos kimutatás. Külön érdekességként említhető az évtizedekig tartó szándékos hamisítás, félrevezetés, tagadás, hiszen a *Nagy Ferenc* vezette magyar kormány 1947-ben hajlandónak mutatkozott kiadni a szerbeknek a háborús bűnösök közé sorolt, az újvidéki megtorlásokért felelősségre vonható honvéd- és csendőrtiszteket, köztük az 1946. május 22-én életfogytiglani fegyházra ítélt *Szombathelyi Ferenc* vezérezedest, az 1941. szeptember 6-án kinevezett vezérkari főnököt, aki Horthy utasítására adott parancsot *Feketehalmy-Czeyndner* altábornagynak a nyugalmat veszélyeztetők megleckéztetésére.

Azt már említettük, hogy csak csendőröket szándékoztak elítélni, ám nehéz helyzetbe kerültek a tárgyalást vezető honvédségi állományban lévők: *Nánay István*, *Németh József*, *Kiss János* altábornagyok, valamint az ügyész, *dr. Gazda Imre* hadníró százados és a szintén Vkf. testületének tagjaként jelenlévő *Babos József* ezredes. Mindahány terhelt szabadlábban védekezhetett, csupán *dr. Zöldy Márton* került előzetesbe: a több mint tíz nyelven beszélő jogász apjával a kommunisták végeztek 1919-ben, és ezért mindent elkövetett a törlesztés érdekében. A vádbeszédet 1944. január 12-én mondták, és pár nap múltán

akarták első fokon kihirdetni az alaposan mérlegelt döntést, mert latolgatni kellett, hogy a vádlottak a parancs teljesítéséért, vagy kizárólag a túlkapasokért felelősek. Végül nem került sor büntetésre, mert 1944. január 15-én Németországba szöktek Albrecht főherceg Ausztriába átnyúló birtokán keresztül. Nyugtuk azonban nem lehetett végleges, hiszen *Rákosiék* elérték, hogy 1945 őszétől sok száz személyt szolgáltatassanak ki az amerikaiak *Péter Gábor* államvédelmi kegyetlenjeinek.

Alig léptek hazai földre az üldözöttek, rövid újságcikkben közölték, hogy az „újvidéki vérengzés” felelőseiből átadtak Jugoszláviának 5 „háborús bűnöst”, hogy ügyüket ismét vagy elejétől kezdve tárgyalhassák a szerb hatóságok, melléjük sorakoztatva a megszálló magyar fasisztákkal együttműködő kereskedőt, nemzetgyűlési képviselőt, volt főispánt és polgármestert, már ha kibírták a kínzásokat. A *dr. Major Ákos* vezette budapesti népbíróságok komédiába illő hasonlóságához, mert nem az igazságot keresték, csupán előre papírra vetett döntésükkel tettek eleget a fölhergelt nézősereg „Na vesab snijma!” – „Akasztófára velük” kérésének, a nép akarata szerint. *Vitéz Grassy József* vezérőrnagy kötelet kapott, pedig *Korompay* főhadnagytól 1942. január 22-én értesülve a Duna jegén dülő válogatás nélküli megtorlásokról, azonnal elrendelte, hogy csak a véstörvényszék által nevezetteket vihetik vesztőhelyre. De addig engedélyezte a jogtalanságokat...! – dörgedeztek a pulpitusnál lévők. *Zöldy* a magyar vádiratban XIV. rendű terhelt, *dr. Gyetvai* vajdasági ügyész szerint megérdemelte a nyilvánosság előtti bitóra húzást. Hiába ismételtették, amit mások is hangoztattak hasonló esetben: „nem érzem bűnösnek magam...”, a titoista hadsereg egyenruhájába öltözött igazságügyi

hatóság képviselői legyintettek arra is, hogy a magyarok azzal a feltétellel adták át polgáraikat a jugoszlávoknak: nem lehetnek szigorúbbak a honi törvénykezőkénél. (Azt most nem részletezzük, miként bántak el 1945 után a két világháború között ténykedő politikusokkal, a fegyveres testületek számos tagjával, jobboldalinak nevezett művészekkel, értelmiségiekkel!)

A sajtótermékekben napvilágot látott értesülések szerint annak rendje és módja szerint zajlottak a kivégzések a közönség részvételével vagy anélkül, ám a nem hivatalos, szinte ellenőrizhetetlen vélemények szerint, amelyek bekerültek *Lakatos Géza* vezérezredes, egykori kormányfő, Nyugaton megjelent emlékirataiba: Feketehalmyt Csurogon, Grassy Józsefet Zsablyán élve ásták nyakig egy gödörbe, Szombathelyit Újvidéken karóba húzták, Zöldyt bicegésig verték a kihallgatók és prédaként vetették a magyargyűlölettel elvakult „publikum” elé. A témával később foglalkozó kutatók, köztük Cseres Tibor író szerint a hazai illetékesek nem tiltakoztak a kivégzések miatt, annyira nem törődve sorsukkal, hogy a Budapesti Népbíróóság 1947. február 25-i rendeletében jogerősnek nyilvánította (a már holtra kínzott) Szombathelyi Ferenc életfogytiglani büntetését, és utasítást adott annak fegyházban történő letöltésére. Vajon mennyire tört pálcát maga fölött az időközben néhány párt, szervezet köreiben mártírrá magasztosult, politikai áldozattá nemesített rendteremtő. Idézet a saját kézzel rótt valomásából:

„Az újvidéki, illetve a bácskai véres eseményekben a magyarok nagy része, a jobboldal és a tisztikar majdnem teljesen nagy nemzeti hőstettet látott és lát ma is. Ezen a helyzeten sajnos én változtatni nem tudtam, mert az események olyan rettenetesek voltak, hogy azokkal a nyilván-

nosság elé nem mehettem, propagandát nem csinálhattam. Az ország közvéleménye teljesen a jobboldali propaganda befolyása alatt állott, és véleményét ennek befolyása alatt alakította ki. Én különben még magam sem hittem volna, hogy az újvidéki események olyan rettenetesek voltak. Sokáig nem hittem azt. És ha magam abba a hibába sohasem estem, hogy az újvidéki eseményekben hőstettet lássak, de magam is sokáig meg voltam győződve arról, hogy Újvidéken a csapatok részéről kemény, de jogos megtorlás történt, amely majd véget vet a szerb atrocitásoknak, amelyeket a magyar közbiztonsági és közigazgatási szervek ellen elkövettek és számos vagyonrombolásnak is. Végre béke lesz ezen a nyugtalan földön, melyet nem mi, hanem a szerbek zavartak meg, mert ők a mi Szent István-i gondolon alapuló békés és megértő közigazgatásunkkal nem akartak megbarátkozni. Sőt teljesen szembehelyezkedtek vele.

Én mindenkivel szemben teljesen a felelős parancsnokoknak, nevezetesen Feketehalmy-Czeydner és Grassy tábornokoknak hittem, akik az eseményeket a helyszínen vezették, és akiket eddig derék, szavahihető katonáknak ismertem. Ők írásban, mind szóban folyton tagadták, hogy bárminő oktalan vérontás történt volna. Amennyiben és ahol kilengés fordult volna elő, ennek tisztán a szerb lakosság provokáló magatartása volt az oka. Az áldozatok számáról és mibenlétéről tőlük jelentést soha nem tudtam kapni... Megjegyzem, hogy az újvidéki akciót nem én kezdeményeztem, hanem a belügyi kormányzat, amellyel az egész bácskai akció során a legszorosabb kapcsolatot tartottam. Nem bújhattam ki a felelősség alól, országos jelentőségű ügről volt szó, és mint a honvédség legmagasabb parancsnoka, ezt nekem kellett elintéznem. Nekem kellett ma-

gyar fegyverek és a magyar katona becsületén esett csorbát megtorolni. [...] Hogy az újvidéki ügy német ügy volt, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a két főszereplőt megszöktették, és dacára annak, hogy a magyar hadseregben lefokoztatták, a német tábornoki karban előléptették őket. Magyarország megszállása után pedig a németek az elítéltek, a vádlottak szabadonbocsátását, valamint felmentésüket, továbbá Feketehalmy-Czeydner és Grassy tábornokok rehabilitálását kiterőszakolták, engem pedig elejtettek, majd elfogtak, bezártak és vádat emeltek...”

„Hideg szél fúj, édesanyám”

A Magyar Királyi 2. Hadsereg tábori rendészeti szolgálatát 1942 kora tavaszán kezdték komolyabban szervezni. *Rezsőházy Boldizsár* csendőr alezrederre bízták a teendők szabályozását, hogy a már megszállt területeken ténykedőkhöz hasonlóan lássák el a Donhoz történő felvonulás idején az útrendészeti, közbiztonsági feladatokat. A keleti hadszíntéren azonban a szovjet csapatok feltartóztathatatlan támadása után, 1942. január 12-től lényeges változást hozott a menekülők ismételt harcra kényszerítése. Az e feladatokra vezényelt kevesen voltak, ezenkívül megingatta őket szigorúságukban, hogy honfitársaikat kellett – volna! – fegyvelni, netán kivégezni. Az élvemaradtok 1943. március 10-én érkeztek az átszervezési területre, ahol két hadtestbe tömörítettek kilenc könnyű hadosztályt. A velük maradt csendőrök dolga a katasztrófa előtti tevékenységre korlátozódott, ám az átcsoportosított szakaszokkal őriztették a hazatértek karanténjait, de a Honvéd Vezérkarban terveket készítették a várható gondok

megoldására. Számolni kellett azzal, mi lesz, ha az oroszok átlélik a magyar határt. Itthon sokasodnak a szökések, lazul a fegyelem, a csendőrök összetűzésbe kerülhetnek a felettük gyámkodni akaró katonatisztekkel, és a deportálásokra, gettólakók igazoltatására áthelyezettek nélkül nincs zavartalanság, hiszen az 1943-tól folyamatosan hazaengedett munkaszolgálatosok (főleg zsidók) fegyelmezése önmagában is komoly munka volt.

A német megszállás 1944. március 19-én számos vonatkozásban új helyzetet teremtett: az SS és a Gestapo alakulatai rögtön kaszárnyazárletot rendeltek el, tartva a fegyveres összetűzéstől. Az Eichmann-különítmény látványosan érzékelte együttműködési szándékát az államgépezettel, a különböző politikai, társadalmi szervezetekkel. Kezdetben jóakarúnak mutatkoztak egyrészt azért, mert kellett a frontra küldhető fegyveresek, továbbá *Veesenmayer* követ rafinált felismeréseként *Szálasit* egyelőre háttérben tartották, sőt pártjának tagjaiból sem került senki a kormányba. Ami ennél bonyolultabbnak tűnt, az a nem is annyira takargatott „árjásítás” másképpen fogalmazva a „nemzetidegen elemek” értékeinek elkobzása, tulajdonosaik munkatáborokba küldése, kényszerlakhelyeken csoportosítása, a tehetősebbek sápolgatása. A hatalommal már alig rendelkező, erőtlén Horthy rábólintott a sárga színű, hatágú csillag viselésére, a vidékiek gyors „vonatoztatásra” (70-80 emberrel a vagonokban). Műhelyeiket, üzleteiket bezáratták, vagy az arra érdemesített igénylőknek adták át. Két államtitkár, *Baky László* nyugalmazott csendőr őrmagy (1946-ban a népbíróság halálra ítélte), és *Endre László*, korábban főszolgabíró, alispán (1946-ban hóhér végzett vele), kapott *Jaross Andor* belügyminisztertől (1946-ban kivé-

gezték) megbízatást a feladatok végrehajtására.

Akadályozta a napi nyolc szerelvény indítását, hogy *Dieter von Wyszliczey* hadupsturmführer 150 fős SS osztaga kevésnek tűnt, bár vezetőjük komoly gyakorlatot szerzett a szlovákiai és görögországi zsidók deportálásában (1948-ban, Csehszlovákiában tették kötéltre), ezért segítséget kért *Ferenczy László* csendőr alezredestől (1946-ban vette életét a bakó), hogy kakastollasából küldjön szükség szerint. Az adatokat később szolidan fogalmazva is eltúlozták. A szándékos felületesség eléggé bosszantó, mert tanulmányok, kötetek szerzői bizonyítják ama állítások valótlanágát, melyek szerint alkalomszerűen 3-4 ezer csendőr is terelgette a falvak, kis- és nagyvárosok álmásaira a deportálandókat. Persze, nem mindenkit, hiszen tömegével választották közülük a bujdosást Bácsstopolya, Nagykanizsa, Kistarcsa, Sárvár internálótáborai helyett. Vajon miért erőltettek áthidalhatatlan szakadékat a tények és a valótlanág között, amikor nem lehetett egyszerre ily nagy létszámot elvonni, csupán a BM 1944. április 4-i, 6163/1944. sz. rendelete alapján.

A kormányzóhoz eljutott svéd, angol, amerikai, vatikáni tiltakozások óvatosságra intették Horthyt, aki felismerte annak várható veszélyét, hogy a magyarság besározódhat a nemzetek összessége előtt. A háború után az egész országra hárulhat a felelősség a vallási, faji okokból kirekesztettek százezreinek elhurcolása miatt. Figyelmeztette Eichmann: „*Számom vonatkozásban több történet nálunk, mint maguknál, németeknél...!*”, de hiába, az erőltetett menetű gazdasági kiaknázáshoz hozzátartozott, hogy az iparban, mezőgazdaságban foglalkoztatottakból tömegesen elvitték a kényszerrel összefogdosottakat, illetve az önként jelent-

kező civileket (ez utóbbiakból körülbelül 50 ezren ültek vonatra).

A várban mindinkább hitetlenkedtek az önhatalmú intézkedéseken, azon, hogy nincs egyetértés a miniszterek között sem, sorra rúgtak fel megállapodásokat, s ezzel előkészítették a Pest megyei, továbbá a fővárosi zsidók határon túlra vitelét is. Nem maradt más lehetőség, szinte végső erővel – ha rövid időre is – megakadályozták a deportálásokat, de majdan a történészek nagy „összehajolással” bizonygatják, hogy Horthy félt a híresztelésektől, miszerint *Baky László* puccsot tervez ellene a csendőrök részvételével, hiszen csak rájuk számíthatott, mert *Csatay Lajos*, a HM első embere tiltakozott a fegyveres erők nem a szabályzatban rögzített kötelességeinek kijátszását bírálva. (Az október 15-i fordulat után feleségével együtt öngyilkosságba menekült!)

Durva hatalomátvételtől szó sem lehetett: a kormányzó Budapestre rendelte az Esztergom mellett állomásozó páncélos hadosztályt, és éppen a fővárosi csendőrség parancsnokának erélyes föllépése bosszantotta fel Eichmann, mondván, hogy merik akadályozni az SS intézkedéseit! Erőfitogtatásként teljes felszereléssel parádézta a nagyobb forgalmú utcákon, de a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA) IV. B/4. osztálya vezetőjének tekintélye nem szaladt az egekig. (A háború után Argentínába szökött, ahol 1960-ban az izraeli rendőrség elfogta, és 1962. június 1-jén „megfizetett” bűneiért.)

Már a sikertelen kiugrási kísérlet előtt érezhető volt, hogy a terhek mind súlyosabban nehezednek a lakosságra, egyre nagyobb területek váltak hadiövezetté, szeptemberben elkezdtek a 14-60 éves férfiak és a 14-50 között lévő nők számbavételét a várható közmunkákra, az 1925-ös korosztályt még besorozták, és elrendelték a Szé-

kelyföld, Észak-Erdély, Bácska kiürítését. *Faragho Gábor* altábornagy, a csendőrség főfelügyelője vezetésével béketárgyalásokhoz kezdtek Moszkvában, halogatva a feltétel nélküli megadást, de tapasztalva, hogy az oroszok nyugati nagyhatalmakkal közösen jóváhagyott fegyverszüneti szerződésén képtelenség változtatni. Október 8-án asztalhoz ültek ugyan, és nehéz szívvel olvasták a feltételeket: kötelesek kiüríteni valamennyi szlovák, jugoszláv, román területet, amelyeket 1937. december 31-től vettek birtokukba. Visszavonják az összes csapatot, 10 napon belül távoznak a köztisztviselők is, minden összekötést megszakítanak (hadüzenettel párosítva) a németekkel. Már nem lehetett érdemben másként cselekedni. Horthy elhatározta, hogy október 15-én nyilvánosságra hozza proklamációját, de a hadsereget nem készítették fel az átállásra, a homályos szövegezésű rádiónyilatkozat is zavart keltett a fejekben: a néhány órányi „áramszünet” elegendő volt Szálasi elötérbe helyezésére.

A kormányzó megbízta a Nyilaskeresztes Párt vezetőjét a miniszterelnöki teendőkkal, majd 17-én vonatra ült családjával, kíséretével, s végleg – örökre! – távozott az országból. Az új rezsim bejelentette „a nemzet totális hadba vetését”. Ismét engedélyezték az alkohol fogyasztását, a hungarista eszme eddig háttérben maradt támogatói nagy lelkesedéssel fogadták, hogy november 4-én a nemzetvezető esküt tett a Szent Koronára, és átvehette a legfőbb hadúr korlátlan hatalmát. Első intézkedései közé tartozott a Tábori Biztonsági Szolgálat (ide rendőröket is vezényeltek), és a Nemzeti Számonkérő Szék gyors létrehozása, az arcvonal mögötti események figyelése, a gyanús személyek ellenőrzése, a küzdelem a partizánokkal. Tervüket az elrettentésre, a kíméletlen terror okozta fé-

lelemre alapozták. A zsidókat rendszeresen zaklatták, és bár november derekán a külföldi követségek erőteljes nyomására beszüntették a deportálásokat, a kényszerű csönd azonban nem tartott sokáig. Nem unatkoztak sem a tábori, sem a szokásos rendészeti feladatokat végző csendőrök. 1945 januárjában, pár héttel azt követően, hogy december végén elkezdődött a hézagosan körbezárt Budapest ostroma, komoly bajok mutatkoztak, hiszen az egyik napon behívott 1862 személyből mindössze 29 jelentkezett. Az igazoltatások hátlóján pillanatok alatt 4432 katonaszökevény, bujkáló munkaszolgálatos akadott fenn, gyarapodtak a lézengő honvédek (2325-en kerültek vizsgálati fogságba). A zsidókkal szinte már kevesebbet törődtek: az összes felkoncolt száma mintegy 150-re volt tehető, mert a fővárosba szorult élő fegyveresek többet értek.

A várban lévő, az ostromgyűrűből odaszorult erők közel ötvenezer fős alakulatait is *Hindy Iván* vezérezredes parancsnokolta (1946 augusztusában lett Péter Gábor áldozata), keze alá tartoztak a galántai, zilahi, székelyudvarhelyi, besztercei és a pécsi csendőrzászlóaljok. Ötvenkét napig tartó helytállásukat, közösen a német alakulatokkal, illetve az önkéntes nyilaskeresztesekkel, a Hungarista Ifjúság Légiója kamaszaival nem méltányolták hősiecs batorságnak az oroszok. Különösen az bosszantotta *Tolbuchin* és *Malinovszkij* marsallokat, hogy kilátástalan helyzetükben sem válaszoltak a megadási javaslatukra, inkább a kitörés mellett döntöttek. Ám tervüket elárulták a Vörös Hadsereg vezérkarának, így maradt idő „bemérni” a Városmajor út, Szomor-, Máriahalom-, Pilisi hegység-, Pilisszentlélek irányát, és az 1945. január 11-én este közeledőkre (30 ezernél több katonára, polgári egyénekre, családtagokra) mé-

szárláshoz hasonlatos akna-, valamint ágyútüzet zúdítottak. Az egyre fogyatkozó irányműveket, az elesettek hulláin átbukdácsolva próbálkoztak a lehetlennel. A napokig tartó küzdelem után még ezren sem érték el a biztonságot jelentő német állásokat: a magyarokból mindössze 80-an maradtak! A főváros eleste után Szálasi (főbűnösneként vont a felelősségre a népbíróság és 1946. március 12-én osztoznia kellett társai sorsában), a még kezén maradt országrészben állami gyászt rendelt el, végsőkéig reménykedve a győzelmes sikerekben, és abban, hogy véglegesen „rendezheti” a cigány- és zsidókérdést. Ehhez segítséget már alig remélhetett, mert a fegyelemhez nem szokott nyilások is csak vonakodva hajtották végre az utasításokat. Csupán karhatalmi és csendőralakulatok vonultak a lehetőségekhez mérten zárt rajokban, szakaszokban. Amikor a nyugati nagyhatalmak hadifogságába kerültek, a szolgálatra alkalmazásoknak meghagyták fegyvereiket:

rendfenntartó közegként alkalmazták a kakastollásokat. Nem javasolták önkéntes hazatérésüket, hiszen ismerték az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1699/1945.M.E. számú rendeletének 1. §-át, miszerint a testületet (intézményt) megszüntették, az elbocsátottakat pedig igazoló eljárás alá vonhatták, amelyek majd mindig internálással, börtönnel, kivégzéssel zárultak, nem is beszélve a halálukig (netán a rendszerváltoztatásig) tartó zaklatásokról.

★

A háborúban elnémulnak a múzsák, a XX. század közepe előtt befejeződött, sok millió áldozatot követelő világháború után talán okkal ismételtették az üldözöttek, a csatatereken, kórházakban gettókban szenvedettek: meghalt az Isten! *Erich Maria Remarque* német író, aki *Nyugaton a helyzet változatlan* című regényével lett híres, azt fejtegette könyvében, hogy a frontvonalakon a tízparancsolat nem vonatkozik a katonai egyénekre.

Hajnal László Gábor

Felhasznált irodalom

Preszli Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története, 1881–1918.* A Honvédelmi Sajtóvállalat Rt. kiadása, Budapest, 1920.

Dr. Rektor Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Árpád Könyvkiadó Vállalat, Cleveland, Ohio, USA 1980.

Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Buenos Aires. Argentína, 1953.

Magyarország története, 1918–1919/1919–1945. Akadémia Kiadó, Budapest, 1988.

A Rongyos Gárda harcai. A szerző és a megjelenés időpontja ismeretlen. Felelős kiadó: Benkő Antal, Stephaneum Nyomda, Szentkirályi u. 28. Budapest

Magyar Királyi Csendőrség. Összeállította: Kövendy Károly. Toronto, Kanada, Kövendy Károly kiadása, 1973.

Szakály Sándor: *A Magyar Tábortörténet.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990.

Lakatos Géza: *Ahogy én láttam (Visszaemlékezések).* Auróra Kiadó, München, BRD, 1981.

Erdey Sándor: *Buda ostromától a recski táborig, I. kötet.* Literátor Kiadó, Budapest, 1995.

Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1981.

Schmidt Mária: *Kollaboráció vagy kooperáció (A Budapesti Zsidó Tanács).* Minerva Könyvkiadó, Budapest, 1990.